

Prírodno-socioekonomická regionalizácia Slovenska — podklad na nové administratívne členenie

V súvislosti so zmenami hospodársko-spoločenskej situácie v ČSFR nastáva zmena aj v ideológii administratívneho riadenia územia. Jednotlivé obce dostávajú vysoký stupeň samostatnosti, čím sa mení aj funkcia nadriadených územných jednotiek. Táto situácia vyžaduje nové územné členenie štátu, ktoré by malo v rozhodujúcej miere vychádzať z krajinnoekologických podmienok.

Komplexná prírodno-socioekonomická regionalizácia sa opiera o prirodzený smer a spôsob pohybu hmoty, energie a informácií, resp. o hranice smeru a spôsobu tohto pohybu. Prírodné hranice gravitácie zároveň znamenajú aj významné bariéry pre hospodársky „pohyb“. V záujme zefektívnenia hospodárstva ich treba v maximálne možnej miere rešpektovať.

Ciel regionalizácie:

- Vytvoriť prirodzený rámec pre gravitáciu hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho pohybu, vytvoriť prirodzené regióny trhového hospodárstva.
- Vytvoriť regióny s rovnakými krajinnoekologickými podmienkami, resp. s rovnakou, prirodzene nadväzujúcou kombináciou krajinnoekologických podmienok (prírodné katény) — a tým regióny s rovnakými ekologickými podmienkami.

Cieľom členenia nie je vytvoriť územný systém administratívnej a hospodárskej podriadenosti, ani hierarchickej riadiacej činnosti. Hlavnú riadiacu funkciu prisudzujeme samosprávnym obciam.

Kritériá vymedzenia hraníc regiónov:

- Jednotný smer alebo spôsob pohybu hmoty a informácií.
- Homogénne krajinnoekologické podmienky alebo homogénna prirodzená kombinácia týchto podmienok.
- Rovnaká kombinácia ekologických problémov.
- Stupeň vzájomnej izolácie regiónov (bariérový efekt hraníc). Rozhodujúce teda neboli ani súčasné, ani predchádzajúce administratívne hranice, ale prírodné hranice, ktoré majú výrazný vplyv na socioekonomické podmienky. Samozrejme, mnohé súčasné administratívne hranice sú totožné s prírodnými hranicami.
- Ak myslíme vstup do spoločného Európskeho domu vážne, jedným z hlavných kritérií je integrácia hospodárskej činnosti aj z regionálno-priestorového aspektu. Preto osobitne vážnym kritériom na vylčenie regiónov bola priestorová nadväznosť Slovenska na prírodno-socioekonomické regióny okolitých štátov.

Poloha SR v rámci Európy

— SR leží na hlavnom európskom rozvodí medzi severnými a južnými moriami, zároveň na rozvodí východných a západných častí morí (obr. 1). Táto poloha predurčuje križovanie spojnice hlavných prímorských oblastí s vnútrozemím na našom území. Spojnice sú generálne predurčené dolinami hlavných európskych riek — najmä v smere severozápad—juhovýchod, sever—juh a severovýchod—juhozápad. Tieto smery sa stretávajú v Západopanónskej panve (obr. 2).

Tieto fakty sú jednoznačne dané a sú nezmeniteľné. Majú mimoriadne veľký hospodársky význam, preto ich ignorovanie môže viesť iba k izolácii hospodárskeho aj kultúrneho rozvoja štátu.

- Väčšina územia SR gravituje do vnútrokontinentálnych kotlín Dunaja (Viedenskej, Malej a Veľkej dunajskej kotliny).
- Malá časť územia patrí do povodia Visly, ale v skutočnosti na vonkajšiu stranu Karpát gravituje len Zamagurie a Hornooravská kotlina.
- Vzhľadom na tieto hlavné európske polohové regióny možno územie SR rozdeliť na 6 hlavných spádových polohových oblastí: Dolnomoravskú, Dolnopovažsko-Podunajskú, Hornopovažskú, Pohronsko-Poipelskú, Rínavsko-Hornádsku a Bodrožskú.

Väčšinou sú hranice týchto regiónov dané výraznými rozvodnicami veľkých riečnych bazénov, veľkými riekami a výrazným rozhraním rôznych prírodných podmienok, ktoré zároveň podmieňujú spôsob a smer pohybu hospodárskych aj spoločenských javov.

Na základe polohy v Európe možno vytvoriť v zásade 3 skupiny variácií členenia Slovenska:

- „Európske“ varianty s úplným rešpektovaním hraníc prírodno-socioekonomických regiónov bez akéhokoľvek ohľadu na štátne a iné administratívne hranice. Tieto varianty členenia predstavujú veľmi dobrý predpoklad vstupu do Európskeho domu. Okamžité členenie územia touto formou je však nereálne, lebo vyžaduje úplne rovnaký my-

šlienkový proces všetkých susedných štátov, kam regióny presahujú a úplné vymazanie predstavy o funkcii regiónu ako hierarchicky vysokopostaveného administratívno-riadiaco-kontrolného orgánu, ktorý nie je vo vlastníctve jeho obyvateľov, ale nadriadenej administratívnej inštitúcie.

- „*Uzavreté*“ varianty so zachovaným alebo nesystematicky obnoveným starým členením, bez akéhokoľvek ohľadu na polohu v Európe. Tieto varianty neznamenajú krok vpred, ale, naopak, administratívne obmedzenie pohybu hmoty, energie a informácií.
- „*Kompromisné*“ varianty, — zachovávajú hlavné aspekty polohy Slovenska v Európe a globálne prírodné smery gravitácie k hlavným európskym polohovým regiónom, zároveň však rešpektujú štátne hranice ako obmedzujúci faktor prirodzeného pohybu hmoty, energie a informácií. Kompromisné varianty môžeme považovať za dočasné, kým sa skutočne vytvorí Európsky dom a administratívne hranice prestanú plniť hospodárske funkcie.

Bez ohľadu na to, aké bude výsledné členenie, z hľadiska bariérového efektu na smer pohybu hmoty, energie a informácií, možno skonštruovať najvýznamnejšie hranice, ktoré môžu pomôcť pri vymedzení regiónov.

- V *hornatinných a vrchovinných oblastiach*, sú rozhodujúce horizontálne vzťahy. Hranice regiónov budú určovať rozvodnice, ktoré tvoria jednoznačné hranice pre pohyb vody, materiálu (napr. aj znečisťujúcich látok) a energie, ale aj výrazné bariéry pre socioekonomický pohyb. Doprava a rozvoj urbanizácie je silne usmerňovaná do dolín, prechod cez rozvodnice je obmedzovaný len na niekoľko sediel, v každom prípade je prechod energeticky náročný.
- Špecifickým prípadom *horských rozvodnicových oblastí* sú náhorné plošiny — planiny. Mnohokrát po nich prebiehajú veľmi významné rozvodnia, v rámci planín sú však nevýrazné. Pre socioekonomický pohyb sú oveľa ťažšie prekonateľné hrany týchto planín (pohyb z kotlín a údolí na planinu) ako rozvodnice na planine. Tieto územia sú vzhľadom na jadrá regiónu v terminálnych polohách, tvoria svojrázne prírodno-socioekonomické jednotky, ťažko ich jednoznačne začleniť do niektorého regiónu, majú prechodný charakter medzi niekoľkými regiónmi (napr. Sihlianska planina, Krupinská planina, Pokoradzská tabuľa, Silická planina, Lehotská planina, Lesníanska planina a i.).
- Iným špecifickým prípadom sú výrazné *široké zníženiiny rozvodnicových oblastí*, ktoré majú charakter brán — napr. v Moravskej bráne sa hlavné európske rozvodie znižuje na nadmorskú výšku okolo 300 m. Ďalej sú to zníženiiny charakteru obrov-

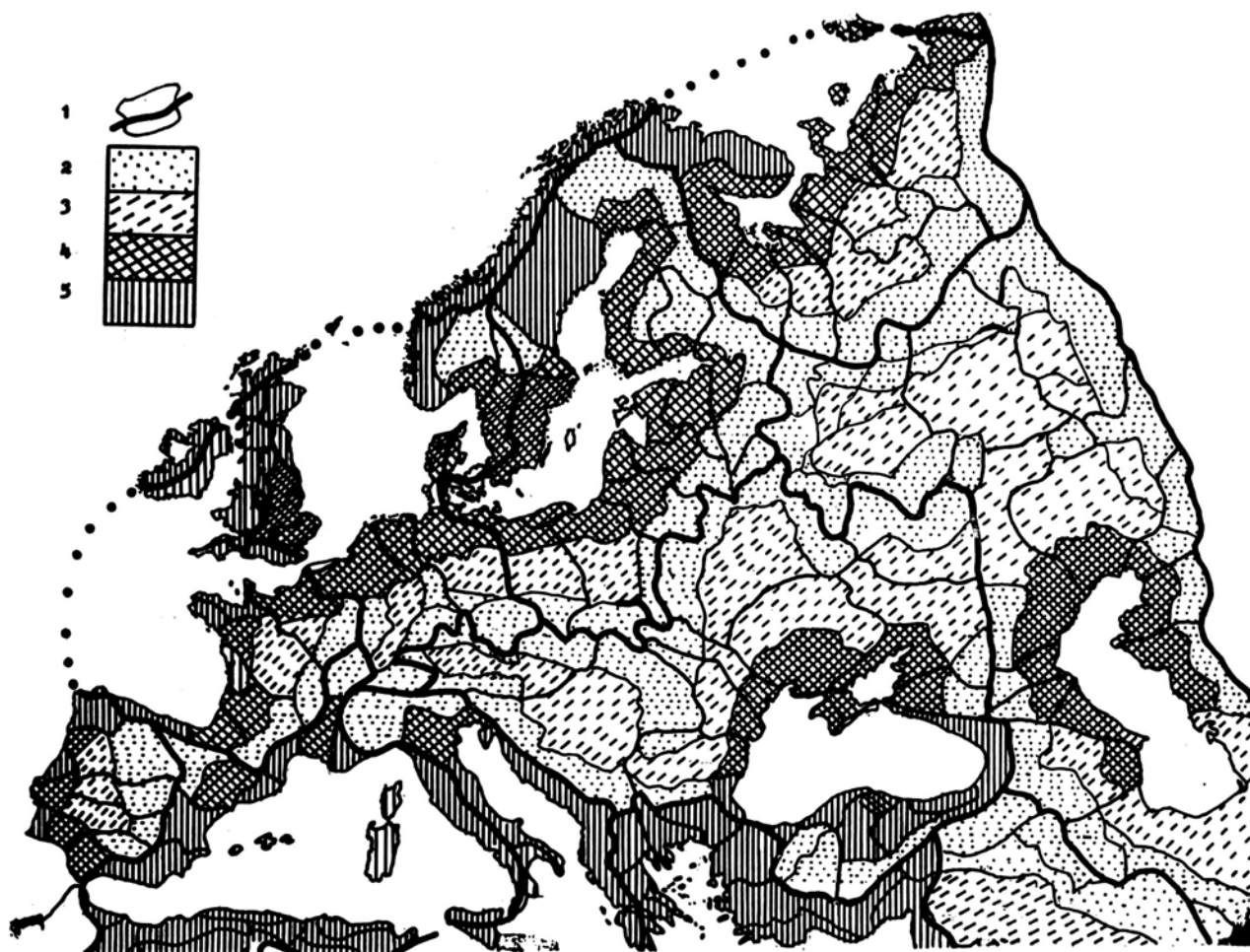
ských „sedieli“, napr. Štrbský chrbát alebo rozvodie v kotlinách — Oravskej, Pliešovskej, Domaňišskej. Tieto zníženiiny majú rovnako prechodný charakter a veľmi významnú kontaktnú funkciu, tu sa sústreďujú hlavné dopravné ťahy medzi regiónmi.

- V *podhorských a pahorkatinných oblastiach* sú rozhodujúce priestorovo-štrukturálne vzťahy. Rozvodnice nie sú príliš ostré, ale husto sa striedajú na relatívne malom priestore, preto sú tieto oblasti pre socioekonomický pohyb často náročnejšie ako hornatinné podolia. Tieto regióny nie sú vyťažené predovšetkým výraznými rozvodnicami, ale spôsobom usporiadania a vzájomného prepojenia podolí, dolín, brázd, sedieli, prelomových dolín, napríklad oblasť Nízkych Beskýd s množstvom dolín, Javorníky a pod. Mnoho takýchto území má okrem toho prechodný charakter a ich začlenenie do určitého regiónu nie je celkom jednoznačné (napr. časti Myjavskej, Nitrianskej, Žitavskej, Hronskej a Ipelskej pahorkatiny, Cerovská vrchovina a i.).
- V *nížinných oblastiach* sú rozhodujúce vertikálne vzťahy. Smery pohybu vody a materiálu sú v týchto priestoroch nevýrazné, sústredené prakticky len do tokov. Rozdielny charakter regiónov je daný rozdielmi vo vlastnostiach prírodného a socioekonomického prostredia — vertikálnymi vzťahmi. Hranice možno viesť na rozhraní týchto rôznych podmienok, napr. medzi poriečnou rovinou a zvlneňnou tabuľou. Veľmi výraznými hranicami sú tu však rieky, kanály a ich hrádze, ako aj hlavné dopravné ťahy (železnice, diaľnice). Pretože prechod cez tieto línie je možný len na niekoľkých miestach (mosty, nadjazdy), v súčasnosti majú podobný efekt ako rozvodnice v horách. Výrazné vodné toky tak vytvárajú aj prírodno-socioekonomické regióny na rôznej úrovni, napr. Žitný ostrov, Medzibodrožie, Zadunajsko a pod.

Ako sme už naznačili, pričlenenie častí území k jednému alebo druhému regiónu nie je vždy jednoznačné, najmä v pahorkatinných a nížinných oblastiach možno vytvoriť mnoho variantov členenia územia. Zvýrazňujeme však tie prírodno-socioekonomické hranice, ktoré by mali vystupovať v akomkoľvek variante, ďalej hranice, ktoré možno využiť pri niektorých variantoch, ako aj ďalšie významné prírodné hranice, ktoré upozorňujú na výrazné bariéry aj v rámci jedného regiónu (môžu sa využiť pri ďalšom členení regiónov).

Vytvorili sme 2 skupiny variantov regionalizácie:

- „*kontaktné*“ varianty — z krajinnoekologického hľadiska sú optimálne. Vychádzajú z toho, že významné trhové centrá sa historicky vyvinuli práve na rozhraní regiónov rôzneho charakteru a tejto polohe vďačia za svoj rozvoj. Kontaktné polohy sa vytvorili na rozhraní nížin a horstiev, v mieste stre-

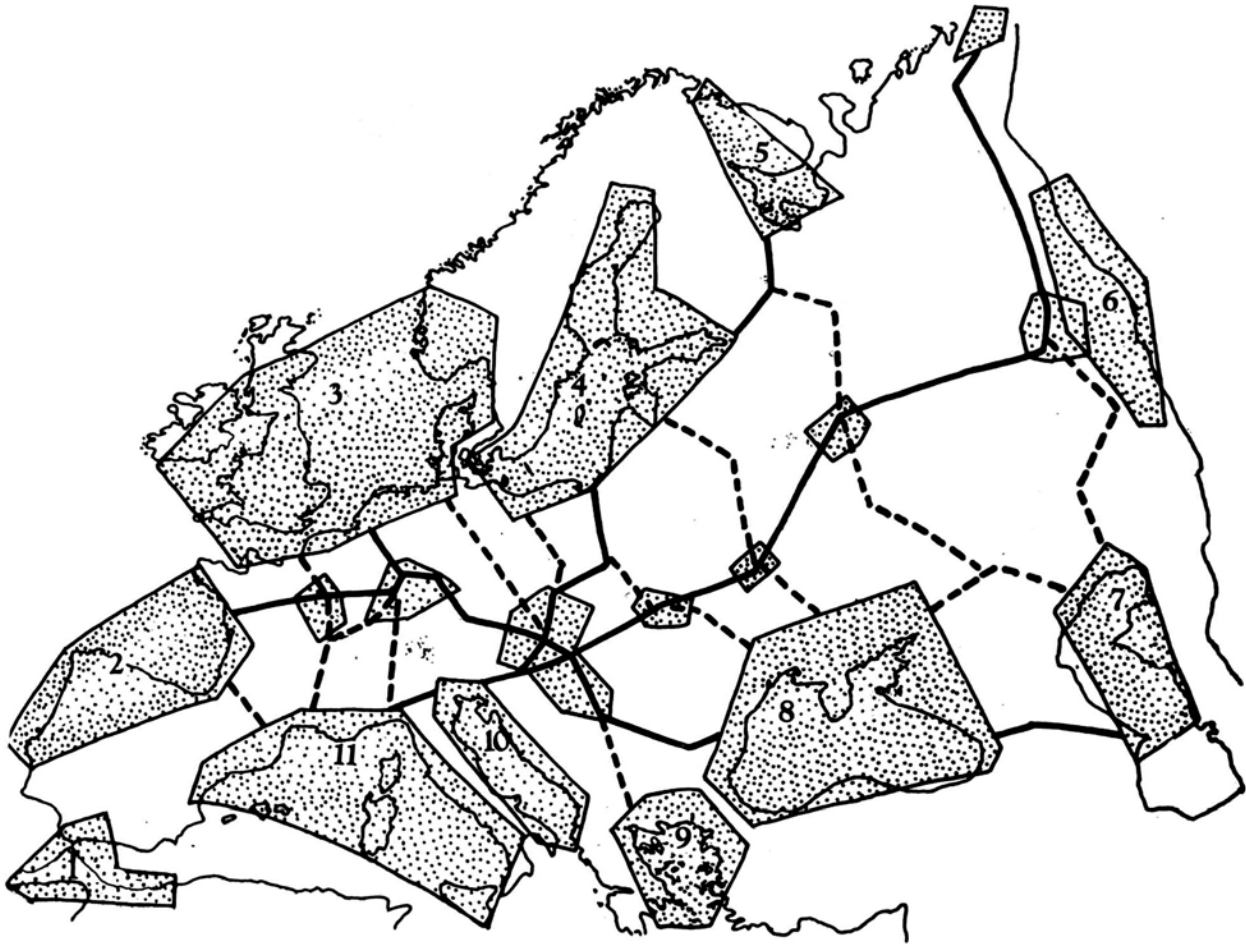

1. Prírodné polohové zóny bazénov Európy. 1 — Hlavné rozvodnice a hranice polohových zón bazénov. Typy polohových zón — prevažujú optimálne funkcie, 2 — Iniciálne (počiatočné) zóny — styk so susedmi, vnútorný špecifický rozvoj, rekreácia, 3 — Tranzitné zóny — tranzitná doprava, medzinárodná kooperácia a obchod, 4 — Terminálne zóny — kontinentálno-zámorský obchod a kooperácia, 5 — Pobrežné zóny — miestny vývoj, pobrežný obchod, rekreácia

tu viacerých významných dolín, pri ústí významných riek, na brodoch a pri významných mostoch, v širokých sedlách atď. Kontaktný charakter má Bratislava na rozhraní prírodných celkov európskeho významu, ďalej napr. Komárno, Trenčín, Nitra, Győr, Miskolc, z menších kontaktných miest Sereď, Štúrovo, Šahy, Filakovo, Margecany, Hanušovce, Strážske (funkciu zdôrazňuje aj názov Čop, Tokaj). Samozrejme, nie na každej hranici regiónov sa takéto mestá vyvinuli, v takých regiónoch sú potom najvýznamnejšie centrálna sídla. Kontaktné mestá a ich tesné zázemie by nemali byť začlenené do žiadneho regiónu, ale mali by plniť práve medziregionálnu — kontaktnú funkciu;

— „jadrové“ varianty — všetky obce sú včlenené do niektorého regiónu. Regióny sú vytvorené okolo „jadier“, zvyčajne okolo väčších miest, ktoré plnia vnútroregionálne centrálna funkcie. Takéto členenie je prirodzené v horských kotlinových regiónoch, menej vyhovuje v prechodnom priestore z horstiev do nížin, kde sa vyvinuli práve kontaktné zóny.

Príklad „jadrového“ variantu uvádzaný na obr. 3. má 16 regiónov. Z hľadiska mimoriadne špecifickej polohy Bratislavy a Petržalky tu však vyčleňujeme osobitný región a zónu medzinárodného obchodu v prírodnom trojuholníku Petržalka—Mosonmagyaróvár—Bruck an d. L. Takisto osobitne vyčleňujeme Tatranský región na rozhraní oblastí.

2. Prírodné smery prepojenia polohových zón Európy (bodkovane sú vyznačené prírodné smery prepojenia hlavných hospodárskych regiónov, hrubá plná čiara oddeľuje hlavné prímorské a hlavné vnútrozemské hospodárske zóny). 1 — Gibraltarský región, 2 — Región Atlantického oceánu, 3 — Región Severného mora, 4 — Baltický región, 5 — Región Barentsovho mora, 6 — Uralský región, 7 — Kaspický región, 8 — Čiernomorský región, 9 — Egejský región, 10 — Jadranský región, 11 — Stredozemný región

Regióny sme vymedzili podľa týchto kritérií:

a) Hlavné črty prírodnej štruktúry, predovšetkým charakter reliéfu, polohy, hraníc a prevažujúceho využitia regiónov.

b) Prevažujúce smery a spôsob prírodnej gravitácie, ako aj ňou ovplyvnené smery socioekonomického pohybu (hlavné existujúce aj potenciálne smery dopravy a smery rozvoja urbanizácie).

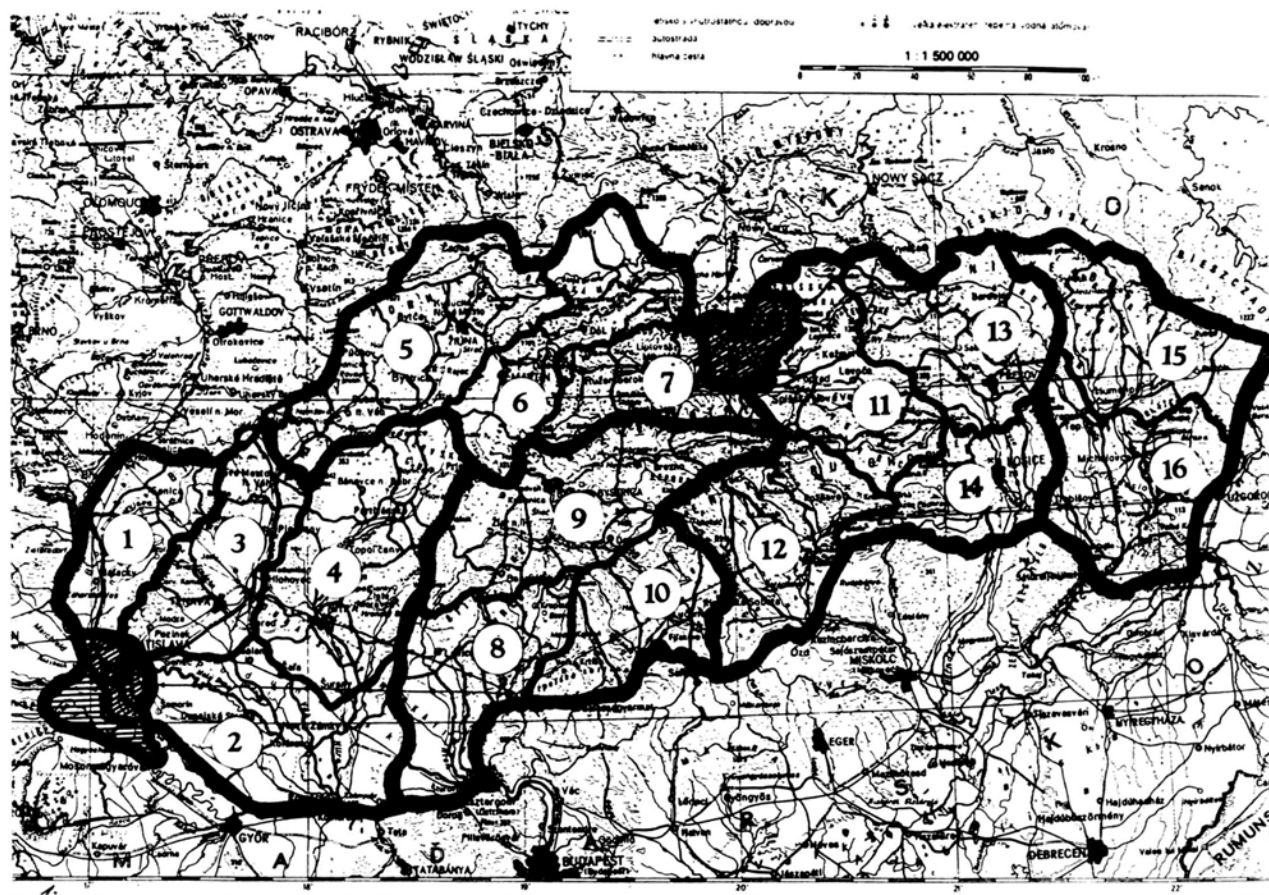
c) Hlavné skupiny ekologických problémov.

d) Výrazné veľkoplošné prírodné hodnoty regiónov, predovšetkým veľkoplošné chránené územia a vybrané prírodné zdroje.

Metropolitný región Bratislava —

a) styk štyroch významných geomorfologických provincií — Západných Karpát, Západopanónskej

panvy a Východopanónskej panvy, ako aj výbežkov Alpskej provincie. Región výrazne rozdeľuje hrebeň Malých Karpát, Dunaj, Malý Dunaj a Morava v severo-južnom aj východo-západnom smere. Z veľkej časti je zastavaný. — b) Poloha regiónu predurčuje prirodzenú gravitáciu hviezdicovite na všetky strany, resp. zo všetkých strán. Nie je to teda región s jednotnou gravitáciou do centra, ale práve naopak, styčné územie medzi 4 spádovými oblasťami. Táto výnimočná poloha

3. Príklad „jadrového variantu“ regionálneho členenia. Šrafované sú vyznačené 2 špecifické regióny — metropolitný región Bratislava a Tatranský región. 1 — Záhorský región, 2 — Podunajský región, 3 — Trnavský región, 4 — Nitriansky región, 5 — Trenčiansko-Zilinský región, 6 — Turčiansko-Oravský región, 7 — Liptovský región, 8 — Región dolného Pohronia a Poiplia (Tekov), 9 — Región stredného a horného Pohronia, 10 — Región horného Poiplia, 11 — Spišský región, 12 — Gemerský región, 13 — Šarišský región, 14 — Košický región, 15 — Podbeskydský región, 16 — Bodrožský región (tenšou plnou čiarou sú oddelené regióny, hrubou plnou čiarou sú vyznačené hranice oblastí)

ho oprávňuje vyčleniť ako osobitný región, ktorý by mal mať aj zvláštne administratívne, kultúrne a ekonomické postavenie (zónu voľného obchodu na hraniciach 4 prírodných provincií a 3 štátov). — c) V regióne sa sústreďujú ekologické problémy všetkého druhu (ohrozenie ekologickej stability krajiny, chránených území, prírodných zdrojov, životného prostredia). — d) CHKO Malé Karpaty, Lesopark, Devínska Kobyla, lužné lesy Dunaja.

Dolnomoravská oblasť

1. *Záhorský región* — a) Nížina na úpätí Malých Karpát a Bielych Karpát, niva Moravy, povrch zvlne-
ný piesočnými presypmi, na severe úpätná pahorkatina. Bor, polia, lúky. — b) Hlavný smer gravitácie je v smere toku Moravy a v úpätnej depresii pod Malými Karpatmi, smerom pohybu nie sú dané výrazné prekážky. — c) Veterná erózia (ochrana pieskov). Mimoriadne silná

tranzitná doprava, severná časť zasiahnutá imisiami. — d) CHKO Záhorie, bory, ropa.

Dolnovážsko-Podunajská oblasť

2. *Podunajský región* — a) Po-
riečna rovina s medzirečnými dep-
siami, močiarimi a agradačnými
valmi, divočenie riek, mŕtve ramená.
Miestami piesočné presypy. Polia.

lužné lesy. — b) Hlavný smer gravitácie prevažne v smere toku Dunaja a Malého Dunaja. Pohyb silne obmedzujú rieky, ramená, kanály. — c) Kolísanie hladiny podzemných vôd (zamokrenie, zasolenie, vysychanie), kontaminácia zásob podzemných vôd činnosťou človeka, znečistené rieky a kanály, veterná erózia, nízky stupeň ekologickej stability, vodné diela Gabčíkovo a Kráľová n. Váhom, miestami znečistenie ovzdušia. — d) CHVO Žitný ostrov, najúrodnejšie pôdy ČSFR, lužné lesy, zdroje termálnych liečivých vôd.

3. *Trnavský región* — a) Úpätná pahorkatina Malých Karpát, správná tabuľa, niva Váhu. Polia na svahoch Malých Karpát, vinice, lesy. — b) Paralelné pahorkatinné doliny od Malých Karpát k Váhu. Hlavný smer dopravy je však naprieč smerom pahorkatinných dolín. Pohyb mierne usmerňovaný paralelnými tokmi, v nive Váhu je hlavný smer pozdĺž toku. — c) Veterná a vodná erózia, nízky stupeň ekologickej stability, nedostatok zelene, miestami znečistenie ovzdušia, silné znečistenie malých tokov. — d) Časť CHKO Malé Karpaty, veľmi úrodné čiernozezemie na sprašiach, významné zdroje liečivých vôd.

4. *Nitriansky región* — a) Horná a Stredná Nitra — stredohorská kotlina s kotlinovou pahorkatinou, terasami a poriečnou nivou. Polia, lesy; Dolná Nitra — nížinná pahorkatina a tabuľa so sprašovými pokrovmi, široká niva rieky Nitry. — b) V hornej časti sa pohyb sústreďuje do centrálnej osi kotliny pozdĺž hlavného toku. Pohyb usmerňovaný pahorkatinnými dolinami. V dolnej časti hlavný smer dopravy naprieč pahorkatinnými dolinami. — c) Horná Nitra — extrémne znečistenie ovzdušia; Stredná Nitra — veľmi silná vodná erózia, silné znečistenie tokov; Dolná Nitra — veľmi silná vodná aj veterná erózia. V celom regióne veľmi silné sústredenie dopravy do hlavnej osi (aj cez sídla). — d) CHKO Ponitrie, liečivé zdroje, úrodné pôdy, uhlie.

Hornopovažská oblasť

5. *Trenčiansko-Žilinský región* — a) Hornatinné podolie rozširujúce sa do väčších-menších kotlín s kotlinovou pahorkatinou, terasami, poriečnou rovňou až vrchovinou, výrazná niva Váhu. Polia, lesy. — b) Hlavný smer je daný riekou Váhom, Kysucou a Rajčiankou, na ktoré nadväzujú paralelné potoky z krátkych bočných dolín. Pohyb je výrazne usmerňovaný hlavnou i vedľajšími dolinami. — c) Znečistenie ovzdušia z miestnych zdrojov aj z Ostravska, inverzie. Extrémne silná doprava sústredená do hlavných dolín. Problémy so zanášaním Vážskej kaskády, znečistenie tokov — ohrozenie chránených území rekreáciou (Malá Fatra). — d) CHKO Biele Karpaty, CHKO Strážovské vrchy, NP Malá Fatra. Zdroje prírodných liečivých a minerálnych vôd.

6. *Turčiansko-Oravský región* — a) Vysočinná kotlina, výrazne ohraničená, v oravskej časti hornatinná úzka dolina, na hornej Orave široká plochá kotlina. V kotlinách polygénne pahorkatiny, terasy, výrazná niva Turca a Váhu. Polia, lúky, lesy, hole. — b) Pohyb výrazne sústredený pozdĺž hlavných tokov, vo vrchovinej časti iný smer ako po dolinách, veľmi silne obmedzený. Na tento smer nadväzujú krátke bočné toky. V oravskej kotlině veľarovitý smer gravitácie, centrum zabrané Oravskou priehradou. Prírodná gravitácia je na Nowy Targ. — c) Veľmi silná doprava pozdĺž Váhu a Turca, silné sústredenie aktivít do centra kotliny, miestami znečistené ovzdušie, znečistený Váh, mierna vodná erózia, intenzívna rekreácia v horách — d) CHKO Veľká Fatra, Chočské vrchy, NP Malá Fatra, zdroje liečivých a minerálnych vôd.

7. *Liptovský región* — a) Výrazne ohraničená vysokohorská kotlina s kotlinovou vrchovinou, pahorkatinou a výraznou nivou Váhu a Belej. Centrum kotliny zatopené nádržou Liptovská Mara. Horný Liptov prechádza cez plochú vrchovinu až pahorkatinu do Popradskej kotli-

ny. Polia, lúky, lesy, hole. — b) Pohyb výrazne ovplyvnený hlavným tokom i nádržou Liptovská Mara. Na hlavný smer nadväzujú výrazné vysokohorské doliny, ktoré sú jediným možným smerom dopravy. — c) Miestami silné znečistenie ovzdušia, inverzie, veľmi silné znečistenie toku Váhu, silná vodná erózia, silné sústredenie aktivít do dvoch centier, veľmi silná doprava, extrémny turizmus v NAPANTE, ale aj inde. — d) NAPANT, Chočské vrchy, Liptovské Tatry.

Pohronsko-Poipelská oblasť

8. *Región dolného Pohronia a Poipelia (Tekov)* — a) Široká poriečna nížina s výraznou nivou so zvlnou sprašovou rovinnou a pahorkatinou, v severnej časti výbežky Štiavnických vrchov a Krupinskej planiny. Polia, lesy, miestami vinice. — b) Hlavné smery pohybu sú pozdĺž Hrona a Ipla. Ostatné smery sú relatívne voľné, miestami aj naprieč pahorkatinnými dolinami. V rezanej pahorkatine a vo vrchovinách výrazný smer dolín. — c) Nízky stupeň ekologickej stability, nedostatok zelene, silná vodná aj veterná erózia, miestami znečistenie ovzdušia a riek, ohrozenie zásob podzemných vôd kontamináciou agrochemikáliami (najmä nivy riek). — d) Zdroje minerálnych a liečivých vôd, veľmi úrodné pôdy.

9. *Región stredného a horného Pohronia* — a) Výrazne ohraničené hornatinné až vysočinné podolie rozširujúce sa do série vnútrohornatinných kotlín a podolí, prepojené relatívne užšími dolinami. Polia, lúky, lesy. — b) Hlavný smer gravitácie je pozdĺž Hrona a Slatiny. Ostatné smery dopravy sú veľmi obmedzené len na bočné doliny, vnútri kotlín miestami aj iné smery. — c) Veľmi silné znečistenie ovzdušia, inverzie (viacero zdrojov), veľmi silná, do jednej línie sústredená doprava, všetky aktivity sústredené do centra kotlín, problémy starých banských miest. — d) CHKO Ponitrie, CHKO Štiavnické vrchy, CHKO Poľana,

NAPANT, zdroje liečivých vôd, polymetalické rudy.

10. *Región horného Poiplia* — a) Typická kotlina s vrchovinnou obrubou, členitou vnútrokotlinovou pahorkatinou, zvlnenou rovinou až výraznou riečnou nivou. Polia, vinohrady, lesy. — b) Prírodná gravitácia pozdĺž Ipla a pozdĺž paralelných dolín vedľajších tokov. Hlavný dopravný smer na mnohých miestach neprírodzene prekonáva pahorkatinné hrebene. Z prírodného polohového hľadiska tento región tvorí jednotný gravitačný celok s kotlinou „Nógrádi medence“ zo severného Maďarska. — c) Vodná erózia, nízky stupeň ekologickej stability, nedostatok vody. — d) Klimaticky vhodná oblasť na vinohradníctvo, ovocinárstvo, lesné zdroje.

Rimavsko-Hornádsko-Popradská oblasť

Tatranský región — a) Veľhornatinné svahy a doliny, podveľhornatinný stupeň na morénach, plochá rozvodnica na riečno-ladovcových nánosoch. Braľný reliéf, kosodrevina, lesy, lúky, polia. — b) Región na rozvodnici, v sedlovej a stupňovej polohe s prírodnou gravitáciou do rôznych smerov. Je vyčlenený kvôli výraznej gravitácii cestovného ruchu do tejto oblasti. — c) Ohrozenie prírodných hodnôt dôsledkami cestovného ruchu. — d) TANAP — najvýznamnejší národný park Slovenska so všestrannými prírodnými hodnotami.

11. *Spišský región* — a) Typická kotlina s hornatinnou až veľhornatinnou obrubou, vnútrokotlinovou členitou pahorkatinou, zvlnenou rovinou a výraznými riečnymi nivami. — b) Región s troma výrazne odlišnými smermi prírodnej gravitácie. Ako jeden región bol vyčlenený kvôli polohe, vzhľadom na súčasné politické hranice, ako aj podľa historických a kultúrnych vzťahov. Časť Zamagurie gravituje do Novotaržskej kotliny v Poľsku. Časť Popradská kotlina má charakteristickú

gravitáciu pozdĺž hlavnej osi kotliny. Časť Hornádska kotlina je vnútorne členená, s prírodnou gravitáciou pozdĺž hlavnej osi, hlavné cestné dopravné smery však často nedodržia prírodné smery gravitácie. Výrazne oddelená je horská dolina Hnilca. Vzhľadom na túto rozmanitosť je možné región členiť na menšie časti. — c) Všestranné ekologické problémy z koncentrácie priemyslu a dopravy v centrách kotlin. Špecifické silné znečistenie ovzdušia na strednom Spiši. Vodná erózia. — d) CHKO Slovenský raj, zdroje minerálnych a liečivých vôd, lesné zdroje, nerastné zdroje.

12. *Gemerský región* — a) Typická kotlina ohraničená vrchovinnami a hornatinami, s kotlinovou pahorkatinou a výraznou riečnou nivou v centre kotliny. Lesy, polia. — b) Výrazne vejárovitý smer prírodnej gravitácie do centra kotliny. Tento región tvorí jednotný prírodný gravitačný celok s časťou kotliny „Borsodi medence“ v Maďarsku. Hlavný cestný dopravný smer nesleduje prírodnú gravitáciu a presekáva členitú pahorkatinu cez hrebene. — c) Vodná erózia, nízky stupeň ekologickej stability, silné znečistenie ovzdušia v horských dolinách (magnezitové imisie). — d) CHKO Muráňska planina, CHKO Slovenský kras, Cerová vrchovina. Klimaticky a pôdnoekologicky významný región. Zdroje termálnych a liečivých vôd, nerastné zdroje, lesné zdroje.

13. *Šarišský región* — a) Podolie ohraničené hornatinami a vrchovinnami, rozširujúce sa až na kotlinu, s kotlinovou pahorkatinou až výraznou riečnou nivou. Lesy, polia. — b) Prírodná gravitácia pozdĺž toku Torysy a vrchovinných dolín. Hlavný cestný ťah na západ a juh, miestami presekáva smery prírodnej gravitácie. — c) Bez výraznejších ekologických problémov, miestami vodná erózia, v centre regiónu problémy z koncentrácie ekonomických aktivít. — d) Lesné zdroje, minerálne zdroje, nerastné zdroje.

14. *Košický región* — a) Typická kotlina ohraničená hornatinami a

vrchovinnami s kotlinovou pahorkatinou, zvlnenou rovinou a výraznou riečnou nivou. Lesy, polia, urbanizácia, priemysel, ťažba. — b) Prírodná gravitácia pozdĺž toku Hornádu, Bodvy a Turne. Tieto smery sleduje aj socioekonomická gravitácia, aj doprava. — c) Všestranné významné ekologické problémy vyplývajúce zo silnej koncentrácie priemyslu, dopravy a iných aktivít. — d) CHKO Slovenský kras, lesné zdroje, nerastné zdroje, zdroje povrchových vôd.

Bodrožská oblasť

15. *Podbeskydský región* — a) Vrchovinné doliny, brázdy a kotlinky, miestami pahorkatiny s výraznými riečnymi nivami. Lesy, polia. — b) Prírodná gravitácia má vejárovitý tvar, sústreďujúci sa do južného cípu regiónu. Hlavné smery dopravy sledujú prírodné zníženie (brázdy), ktoré môžu prechádzať aj naprieč smerom dolín. Celkove rozsiahly členitý región bez jediného výrazného centra. — c) Vodná erózia, silné znečistenie ovzdušia a riek v južnej časti regiónu. — d) CHKO Východné Karpaty, CHKO Vihorlat, významné povrchové vodné zdroje, lesné zdroje.

16. *Bodrožský región* — a) Nížina s výraznou poriečnou rovinou a veľkými zamokrenými depresiami, zvlnenou tabuľovou rovinou, pahorkatinou a okrajovými vrchovinnami. — b) Prírodná gravitácia má vejárovitý tvar sústreďujúci sa do južného cípu regiónu (vejár Bodrogu). Dopravné smery sú rôzne, výrazne obmedzované riekami a depresiami. Tento región tvorí jednotný prírodný gravitačný celok s časťou Latorickej nížiny v ZSSR a Medzibodrožím (Bodrogköz) v Maďarsku. — c) Veľmi ťažké pôdy, zamokrenie pôd, silné znečistenie ovzdušia a povrchových vôd v severnej a centrálnej časti regiónu, nízky stupeň ekologickej stability v centrálnej časti. — d) CHKO Latorické luhy a medzibodrožské pláne. Kontinentálna klíma.

Predbežné návrhy

Regióny nie sú samozrejme uzavreté systémy, nevyhnutne musia komunikovať s ostatnými. Jednotlivé oblasti sú vyčlenené tak, aby vyjadrovali najvýhodnejší spôsob integrácie jednotlivých regiónov. V súčasnosti sa tieto zásady v plnej miere neuplatňujú, preto existujú napr. problémy rozvoja jednotlivých oblastí a dopravy. Hlavným cieľom tejto regionalizácie je poukázať na potrebu usmernenia nového spôsobu integrácie hospodárskeho aj kultúrneho života, ako aj na maximálne možné prispôbenie dopravných ťahov prírodným podmienkam a polohe regiónov vo vzťahu k Európe.

V nových podmienkach budú zrejme jednotlivé regióny odlišné nielen z hľadiska prírodného, ale aj hospodárskeho. Ba aj ich jednotlivé časti budú mať rôzne funkcie podľa krajinoekologických podmienok. Veľmi dôležité bude tieto funkcie správne stanoviť, podporovať a využívať. Za hlavnú kostru územia z hľadiska týchto funkcií môžeme pritom považovať jadrá (mikroregióny) hospodársko-spoločenských aktivít (väčšinou sídla) a koridory, ktoré tieto jadrá spájajú, teda územný systém hospodársko-spoločenských aktivít.

Koridory a jadrové mikroregióny tohto systému môžeme hodnotiť jednak z hľadiska funkcií, jednak z hľadiska hierarchickej úrovne.

Podľa toho, aké funkcie plnia v regiónoch alebo medzi regiónmi *koridory* pohybu hmoty, energie a informácií, možno ich charakterizovať ako:

- *tranzitné koridory* — spájajú rôzne jadrá medzi sebou,
- *terminálne koridory* — spájajú terminálne časti územia s tranzitnými koridormi alebo jadrami,
- *koridorové uzly* — stretávajú sa v nich koridory mnohých smerov (väčšinou sú súčasťou jadier).

Samozrejme ten istý koridor môže plniť rôznu funkciu na rôznej hierarchickej úrovni (napr. cesta môže byť koridorom súčasne medzi dvoma susednými dedinami, ako aj medzi hlavnými mestami štátov). Ide tu práve o to, aby sa z regionálneho nadhľadu stanovila správna hierarchická úroveň koridorov podľa úrovne prírodno-socioekonomických regiónov, ktoré spájajú.

Jadrá hospodársko-politických aktivít môžeme deliť podľa funkcie, ktorú v regiónoch plnia na:

- *Mikroregióny centrálné* — tvoria centrá regiónov v polohovom a hospodársko-kultúrno-administratívnom zmysle, ležia v centre gravitácie z prírodného aj socioekonomického hľadiska. Každý zo spomínaných (16 + 2) regiónov takýto jadrový mikroregión má. Jadro sa rozvíja tým úspešnejšie, čím viac sa blížia podmienky prírodnej gravitácie k existujúcim administratívnym a hospodárskym podmienkam, najmä smerom pohybu hmoty, energie a informácií (doprava v širokom zmysle slova).

Hierarchická úroveň jadra závisí od toho, či plní funkciu jadra oblasti (Nitra, Žilina, Banská Bystrica, Košice, Michalovce), regiónu alebo subregiónu.

- *Mikroregióny kontaktné* (tranzitné) — ležia na rozhraní regiónov na významných dopravných ťahoch. Ich prirodzený rozvoj spočíva v aktivite, ktorú vyvíjajú pri výmene hmoty, energie a informácií medzi regiónmi.

Ich význam (hierarchická úroveň) závisí od významnosti a počtu regiónov, ktoré spájajú, od významnosti tranzitu medzi nimi. Bratislava napr. leží na hranici provincií európskeho významu. Na úrovni tranzitných mikroregiónov sú napr. Holíč, Nové Mesto nad Váhom, Sereď, Štúrovo, Šahy, Ružomberok, Štrba, Filakovo, Margecany, Strážske a i.

- *Mikroregióny terminálne* — ležia tiež na rozhraní regiónov, ale práve tam, kde dopravné ťahy končia, alebo nadobúdajú výrazne inú gravitáciu. Sú to teda mikroregióny na výrazných bariérach medzi regiónmi, v blízkosti rozvodí. Vďaka svojej odľahlosti od centier hospodárskej aktivity nadobúdajú význam pre rekreáciu, ochranu prírody a prírodných zdrojov. Ich význam závisí nielen od polohy vo vzťahu k jadrám susediacich regiónov, ale aj od stupňa atraktívnosti prostredia. Takéto terminálne mikroregióny rôzneho významu sú Vrátna dolina, Donovaly, Čertovica, Kojšovská hoľa, Krupinská vrchovina, Cerová vrchovina, Slovenský kras, Sihlianska planina a i. Takúto polohu má aj osobitne vyčlenený Tatranský región.

- *Mikroregióny so špeciálnou funkciou* — najmä významné historické centrá a ich okolie (mestské pamiatkové rezervácie) napr. Banská Štiavnica, Kremnica, Levoča, Kežmarok, Bardejov, ďalej kúpeľné mestá a významné liečebné strediská. Tieto mikroregióny musia mať osobitne upravený štatút.

Oblasti so špecifickou funkciou a špecifickým spôsobom riadenia sú v súčasnosti aj územia veľko- a maloplošnej ochrany prírody, vodných a lesných zdrojov. Postupne by však takéto striktné a antagonistické členenie územia na chránené a všetko ostatné malo zaniknúť a prerásť do ekologicky optimálneho funkčného členenia celého územia. V takomto členení budú zóny bez hospodárskych aktivít s prirodzeným vývojom, zóny so spôsobom využívania blízky prírode (lesy, lúky, pasienky, rekreácia), zóny s intenzívnym využívaním (intenzívne poľnohospodárstvo) až zóny s prevažne technickými prvkami (sídla, priemysel, doprava) — teda na celom území sa bude hospodáriť ako v celoštátnom, resp. celoeurópskom NÁRODNOM PARKU.

* * *

Predložené členenie územia Slovenska rešpektuje hlavné črty prírodnej gravitácie územia. Samozrejme, v detailoch je možná úprava hraníc podľa tradičných vzťahov, čítania miestneho obyvateľstva atď. Zásady globálneho členenia by sa však mali dodržať pri akejkoľvek regionalizácii.